

GŁOSUJ NA

SOLIDARNOŚĆ

WYBORY '89

Materiały
edukacyjne
do wystawy
elementarnej

KONIEC PRL - ROK 1989

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

KONIEC PRL – ROK 1989

Materiały edukacyjne
do wystawy elementarnej
Instytutu Pamięci Narodowej

Oddziałowe Biuro Edukacji
Narodowej IPN w Gdańsku

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Gdańsku

Gdańsk 2022

KONIEC PRL – ROK 1989

Materiały edukacyjne

do wystawy elementarnej Instytutu Pamięci Narodowej

Wydawnictwo przygotowane przez Oddział Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Gdańsku, Al. Grunwaldzka 216, 80–266 Gdańsk
Biuro Edukacji Narodowej w Gdańsku

Wystawa: Izabela Brzezińska

Recenzja merytoryczna wystawy: dr hab. Filip Musiał, dr Paweł Skubisz

Opracowanie graficzne wystawy: Barnin Rej

Materiały edukacyjne do wystawy: Izabela Brzezińska

Recenzja merytoryczna *Materiałów edukacyjnych*: dr hab. Daniel Wicenty

Recenzja edukacyjna *Materiałów edukacyjnych*: Michał Masłowski

Opracowanie graficzne *Materiałów edukacyjnych*: Piotr Wiejak

Korekta: Anna Świtalska-Jopek

Fotografie i dokumenty ze zbiorów: Archiwum Historycznego Komisji Krajowej „Solidarności” (AKK), Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (AIPN), Europejskiego Centrum Solidarności (ECS), Forum Polskiej Agencji Fotografów, Mirosława Gębskiego, Joanny i Andrzeja Gwiazdów oraz Wojciecha Milewskiego.

Na okładce: Przed punktem wyborczym Wojewódzkiego Komitetu Obywatelskiego w Słupsku podczas kampanii wyborczej w 1989 r. (Zbiory AIPN)

© Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Oddział w Gdańsku

Gdańsk 2022

**INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ**

Oddział w Gdańsku

ISBN: 978-83-8229-499-6

SPIS TREŚCI

- 7 Wystawy elementarne Instytutu Pamięci Narodowej
- 9 Niezadowolenie społeczne
- 12 Strajki w 1988 roku
- 15 Ustawa Wilczka
- 17 Zapowiedź rozmów z opozycją
- 20 Magdalenka
- 23 Obrady okrągłego stołu
- 26 Kampania wyborcza
- 31 Drużyna Wałęsy
- 36 Wybory kontraktowe
- 43 Prezydent
- 46 Nowy rząd i premier
- 49 Koniec PRL
- 52 Rok 1989 w liczbach
- 53 Kalendarium
- 55 Moduł edukacyjny
- 64 Wybrana bibliografia
- 65 Polecamy

▼ Przed punktem wyborczym Wojewódzkiego Komitetu Obywatelskiego w Słupsku podczas kampanii wyborczej w 1989 r. (Zbiory AIPN)

Wystawy elementarne Instytutu Pamięci Narodowej

Kilka słów o projekcie

Wystawy elementarne są projektem edukacyjnym IPN, którego celem jest wsparcie osób zajmujących się edukacją historyczną materiałami prezentującymi podstawowe tematy z historii Polski XX w. Ekspozycje wybrane zagadnienia w oparciu o aktualny stan badań naukowych i wypełniają lukę w treściach dotyczących najważniejszych wydarzeń historycznych. Wystawy składają się z kilkunastu plansz, bogatych w warstwę ikonograficzną i zawierających tylko podstawowe informacje. Są dostępne dla wszystkich potencjalnych użytkowników dzięki umieszczeniu ich na stronie internetowej (edukacja.ipn.gov.pl), w postaci pliku o jakości odpowiedniej do wydrukowania bądź wykorzystania w wersji cyfrowej. Wystawy te budowane są w oparciu o szablonową i rozpoznawalną szatę graficzną, dzięki czemu łącznie tworzą jednolitą bazę pomocy edukacyjnych.

Jednym z tematów opracowanych w ramach wystaw elementarnych są wydarzenia związane z procesem odzyskiwania przez Polskę suwerenności. Wystawa elementarna *Koniec PRL – rok 1989* przybliży te wydarzenia – od strajków w 1988 r. po likwidację Służby Bezpieczeństwa.

Elementem wzbogacającym poszczególne plansze są *Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej IPN*, w których oprócz broszurowej wersji ekspozycji znajdują się propozycje ułatwiające zbudowanie samodzielnej lekcji poświęconej tej tematyce. Broszura została wyposażona w aparat dydaktyczny w postaci tekstów źródłowych, ćwiczeń i proponowanych tematów esejów, które można wykorzystać w pracy z młodzieżą.

Wskazówki, jak korzystać z *Materiałów edukacyjnych do wystawy elementarnej IPN*

- ▶ Korzystając z *Materiałów edukacyjnych...*, warto zwrócić uwagę na ich części składowe, które znacznie ułatwią Państwu pracę i pozwolą zmaksymalizować jej efekty.
- ▶ Broszura zawiera całość wystawy elementarnej, czyli 14 plansz, z tytułami odnoszącymi się do przedstawianego zagadnienia.
- ▶ Materiał historyczny zawarty w wystawie nie rozgranicza treści przeznaczonych do prezentacji w klasach szkoły podstawowej i szkoły ponadpodstawowej.
- ▶ Po każdej planszy znajduje się moduł *Strefa edukacji*, ułatwiający przygotowanie się do omówienia tej części wystawy. *Zwróć uwagę na...* umożliwia uporządkowanie toku narracji w oparciu o najważniejsze zagadnienia. Odnosi się do tekstu wystawy i materiału ikonograficznego. *Czy wiesz, że...* pozwala natomiast na rozszerzenie i wzbogacenie informacji bez konieczności sięgania po dodatkowe opracowania.
- ▶ Ostatnia plansza wystawy (s. 52) przedstawia fakty historyczne w ujęciu statystycznym. W broszurze została ona wzbogacona o kalendarium wydarzeń z lat 1988–1990 (s. 53–54), związanych z walką o odzyskanie suwerenności.
- ▶ Wydawnictwo kończy moduł edukacyjny, stanowiący propozycję rekapitulacji materiału zawartego w wystawie. Składa się on z ćwiczeń o zróżnicowanym stopniu trudności, gotowych do wykorzystania przez ucznia w trakcie zajęć edukacyjnych. Dla odbiorcy na ponadpodstawowym poziomie edukacji przygotowano propozycje tematów esejów oraz pracy z tekstami źródłowymi.
- ▶ W *Materiałach edukacyjnych...* zamieszczono również spis publikacji poświęconych tematyce związanej z okrągłym stołem i wyborami czerwcowymi, propozycje gotowych materiałów edukacyjnych i popularyzatorskich, które można znaleźć w Internecie, a także tytuły wystaw, adresy portali tematycznych i wykaz muzeów posiadających najważniejsze ekspozycje stałe dotyczące tej tematyki.

Powodzenia!

NIEZADOWOLENIE SPOŁECZNE

W 1980 r. po fali strajków, która przeszła przez Polskę, władza komunistyczna zgodziła się na powstanie Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”. Jednakże po 16 miesiącach gen. Wojciech Jaruzelski wprowadził stan wojenny i zawiesił działalność związku. Kryzys gospodarczy pogłębiał się. W społeczeństwie wzrastało niezadowolenie. Powstały młodzieżowe organizacje opozycyjne, m.in. Ruch Społeczeństwa Alternatywnego (1983) oraz Ruch „Wolność i Pokój” (1985). W tym czasie w ZSRS Michaił Gorbaczow realizował politykę pierestrojki, czyli przebudowy systemu komunistycznego. Miała ona wpływ również na inne kraje bloku sowieckiego, budząc nadzieję na zmianę.

- Znak graficzny Ruchu „Wolność i Pokój”.
(Zbiory AKK)

▲ Demonstracja przy kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie, 1 maja 1988 r.
Na jednym z transparentów napis: „Więcej chleba i leków, mniej MO i ubeków”.
(Fot. Maciej Kossowski. Zbiory AIPN)

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ okoliczności powstania Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”
- ▶ przebieg stanu wojennego
- ▶ związek między kryzysem gospodarczym a powstaniem organizacji opozycyjnych
- ▶ wpływ polityki pierestrojki na rozpad bloku sowieckiego w Europie Środkowo-Wschodniej

Czy wiesz, że...

- ▶ Ruch Społeczeństwa Alternatywnego to organizacja młodzieżowa założona przez grupę młodych ludzi związanych z I Liceum Ogólnokształcącym w Gdańsku: Cezarego i Janusza Waluszków, Wojciecha Jankowskiego i Krzysztofa Skibę. Wydawali oni swoje pismo oraz głosili hasła anarchistyczne, pacyfistyczne i ekologiczne. Protestowali m.in. przeciwko budowie Elektrowni Jądowej w Żarnowcu.
- ▶ Ruch „Wolność i Pokój” powstał krótko po aresztowaniu Marka Adamkiewicza – współzałożyciela Studenckiego Komitetu Solidarności we Wrocławiu i Niezależnego Zrzeszenia Studentów – za odmowę złożenia przysięgi wojskowej (w treści przysięgi była mowa o obronie socjalistycznego ustroju Polski Ludowej oraz przymierzu z Armią Radziecką). W obronie Adamkiewicza podjęto głodówkę protestacyjną. 14 kwietnia 1985 r. w Krakowie ogłoszono deklarację założycielską „WiP”. Członkowie Ruchu żądali m.in. zniesienia kary śmierci, obrony praw obywatelskich, zmiany tekstu przysięgi składanej przez żołnierzy oraz zwolnienia z więzień aresztowanych za odmowę przysięgania na nią.
- ▶ Po wprowadzeniu stanu wojennego część działaczy NSZZ „Solidarność” została internowana. Inni się ukrywali. Członkowie związku przeszli do podziemia. Pomocna w prowadzeniu działalności konspiracyjnej była lektura poradnika Czesława Bieleckiego *Mały konspirator*, który ukazał się dopiero w 1983 r. Czołowi działacze „Solidarności” widzieli potrzebę stworzenia struktury porządkującej podziemną działalność związku. Wobec tego 22 kwietnia 1982 r. ostatecznie utworzono Tymczasową Komisję Koordynacyjną NSZZ „Solidarność”.
- ▶ Solidarność Walcząca to podziemna organizacja opozycyjna założona w czerwcu 1982 r. we Wrocławiu z inicjatywy Kornela Morawieckiego. Jej oddziały powstawały również w innych polskich miastach. Organizacja posiadała też swoich przedstawicieli za granicą. Ich zadanie polegało m.in. na pozyskiwaniu funduszy i organizowaniu przerzutu sprzętu poligraficznego. SW działała do 1992 r.
- ▶ Pomarańczowa Alternatywa to antykomunistyczny ruch happeningowy, który narodził się we Wrocławiu. Na jego czele stał Waldemar „Major” Frydrych. Pierwszą znaną akcją było malowanie na murach Wrocławia krasnoludków w nocy z 30 na 31 sierpnia 1982 r. Najwięcej akcji przeprowadzono w drugiej połowie lat osiemdziesiątych, np. „Precz z U-Pałami”, „Papier Toaletowy – tzw. pierwsze rozdanie”, „Dzień Tajniaka”.

STRAJKI W 1988 ROKU

1 lutego 1988 r. władze PRL wprowadziły podwyżkę cen. Mimo że towarzyszyły jej rekompensaty, niezadowoleni robotnicy podjęli strajk. 25 kwietnia zastrajkowali pracownicy MPK w Bydgoszczy i Inowrocławiu, a następnie hutnicy ze Stalowej Woli, Nowej Huty oraz stoczniowcy z Gdańska. Latem przez Polskę przeszła kolejna fala strajków. Stanęły niektóre kopalnie, Port Szczeciński, Port Północny w Gdańsku oraz Stocznia Gdańska. W sierpniu strajkowało ok. 150 tys. osób.

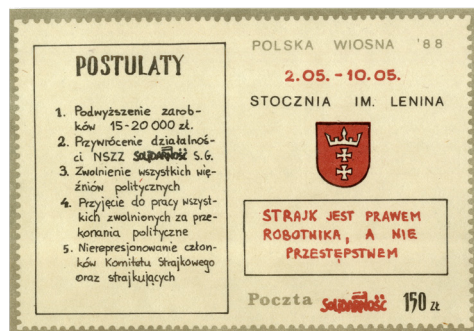
- ▼ *Strajk w Stoczni Gdańskiej im. Lenina 22 sierpnia–1 września 1988 r. W tle napisy „Głodny stoczniowiec nie będzie pracował” i „Precz z cenzurą”. (Fot. Stanisław Skaldanowski. Zbiory AIPN)*

▲ Zakończenie strajku w Stoczni Gdańskiej. Strajkujący przed kościołem św. Brygidy 1 września 1988 r. (Fot. Stanisław Składanowski. Zbiory AIPN)

► Koperta strajkowa z maja 1988 r. przedstawiająca m.in. postulaty strajkujących. (Zbiory AKK)

► Koperta strajkowa z maja 1988 r. (Zbiory AKK)

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ przebieg strajków w 1988 r.
- ▶ liczbę strajkujących w sierpniu 1980 r. i w 1988 r.

Czy wiesz, że...

- ▶ Gdy od trzech dni strajkowała Huta im. Lenina w Krakowie, na spotkaniu Sekretariatu KC 29 kwietnia gen. Wojciech Jaruzelski powiedział: „Jest to kolejna próba wymuszenia rejestracji, pluralizmu. [...] Teraz ustąpić nie można. 1980 rok się nie powtórzy – żadne rejestracje, żadne pluralizmy”. Ostatecznie zgodził się na spotkanie z przedstawicielami „Solidarności”.
- ▶ W trakcie strajków sierpniowych władza komunistyczna prowadziła działania przygotowujące do rozprawy siłowej ze strajkującymi. 20 sierpnia 1988 r. na spotkaniu Komitetu Obrony Kraju omawiano plan ogłoszenia stanu wyjątkowego. Dwa dni później gen. Czesław Kiszczak groził m.in. wprowadzeniem godziny milicyjnej, jeśli strajki nie zostaną zakończone.
- ▶ Zdaniem prof. Antoniego Dudka: „Rozpoczęcie rozmów z Wałęsą stanowiło dla ekipy Jaruzelskiego przełom psychologiczny, a zarazem wstęp do rezygnacji z forsowania rozwiązań siłowych, jakie selektywnie zastosowano podczas wiosennych strajków. Wprawdzie od kwietnia 1988 r. prowadzono w MSW i MON ściśle tajne przygotowania do wprowadzenia stanu wyjątkowego, jednak z każdym miesiącem alternatywa siłowa stawała się coraz mniej prawdopodobna. Działo się tak nie tyle z powodu obaw przed reakcją opozycji, która wciąż była bardzo słaba, ile z racji postępującego rozkładu wewnętrznego samego aparatu władzy komunistycznej, który wydaje się jednym z najważniejszych, a równocześnie niedocenianych przyczyn upadku systemu”.

USTAWA WILCZKA

Wyjściu z głębokiego kryzysu gospodarczego miała pomóc tzw. ustawa Wilczka, nad którą pracował m.in. minister przemysłu Mieczysław Wilczek. Regulowała ona zasady prowadzenia działalności gospodarczej, która, z pewnymi wyjątkami, była „wolna i dozwolona każdemu na równych zasadach”. Przedsiębiorcy interpretowali, że „co nie jest zabronione, jest dozwolone”. Ustawa weszła w życie 1 stycznia 1989 r. i po licznych zmianach obowiązywała aż do 31 grudnia 2000 r. Kilka miesięcy po jej ustanowieniu powstało 125 tys. prywatnych podmiotów gospodarczych. Rozpoczął się również proces prywatyzacji sektora państwowego, przeprowadzanej czasem w sposób rabunkowy, chaotyczny i budzący do dziś złe skojarzenia, m.in. z tzw. uwłaszczeniem nomenklatury.

▼ *Handel uliczny na Placu Defilad w Warszawie w 1990 r.
(Fot. Roman Kotowicz. Zbiory Forum)*

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ związek między wprowadzeniem ustawy Wilczka a wzrostem liczby prywatnych podmiotów gospodarczych
- ▶ sposób przeprowadzania prywatyzacji
- ▶ pojęcie „uwłaszczenie nomenklatury”

Czy wiesz, że...

- ▶ Mieczysław Wilczek był wynalazcą i autorem patentów z chemii (specjalizował się w syntetykach zapachowych, kremach i proszkach do prania), ministrem przemysłu w rządzie Mieczysława Rakowskiego, a pod koniec lat osiemdziesiątych jednym z najbogatszych ludzi w Polsce.
- ▶ Od roku 1989 przez całe lata dziewięćdziesiąte handel odbywał się w różnych miejscach. Wystarczyło rozłożyć na chodniku np. łóżko polowe, położyć na nim towar i już można było go sprzedawać. Powszechnie znane i wykorzystywane były tzw. szczęki – blaszane budki handlowe przypominające kiosk.
- ▶ W 1988 r. powstawały tzw. spółki nomenklaturowe, które przejmowały majątek państwowy poprzez dzierżawę lub wynajem bądź jako wkład niepieniężny wniesiony do spółki prywatno-państwowej. Na polecenie członków rządu Tadeusza Mazowieckiego Prokuratura Generalna oszacowała, że do końca 1989 r. powstały 1593 tzw. spółki nomenklaturowe, wobec których zaistniało podejrzenie nadużyć. Spółki te powstały w celu „prywatyzacji” danych przedsiębiorstw z wykorzystaniem wpływów i stanowisk osób, które do niedawna nimi kierowały, a potem nierzadko zostawały ich udziałowcami.

ZAPOWIEDŹ ROZMÓW Z OPOZYCJĄ

Po kolejnej fali strajków w dużych zakładach pracy władze podjęły dialog z częścią opozycji określaną mianem „konstruktywnej”.

26 sierpnia 1988 r. w przemówieniu telewizyjnym wspomniał o tym gen. Czesław Kiszczak. Już 31 sierpnia doszło do jego rozmowy z Lechem Wałęsą w obecności bp. Jerzego Dąbrowskiego. Po spotkaniu Wałęsa zaapelował do strajkujących o powrót do pracy. Jego apel spotkał się ze sprzeciwem, ale ostatecznie strajki wygaszono.

- ▼ *Gen. Czesław Kiszczak i Lech Wałęsa podczas rozmowy w ogrodzie willi „Zawrat” w Warszawie, 15 września 1988 r. (Zbiory AIPN)*

- ▲ Alfred Miodowicz – przewodniczący Ogólnopolskiego Porozumienia Związków Zawodowych publicznie zaproponował Lechowi Wałęsie udział w telewizyjnej debacie na tematy gospodarcze i społeczne PRL, do której doszło 30 listopada 1988 r. Mimo innych prognoz zdecydowanym jej zwycięzcą był Lech Wałęsa. (Fot. Grzegorz Rogiński. Zbiory Forum)

Nie wiem, co się stało Miodowiczowi. Coś przerażającego. I pchał się w tę rozmowę jak ćma do ognia. Myślałem, że go rozgromi.

W ten sposób w zaufanym gronie gen. Wojciech Jarużelski ocenił wystąpienie Alfreda Miodowicza.

- ◀ Znaczek pocztowy przedstawiający debatę. (Zbiory AKK)

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ to, kto należał do tzw. opozycji „konstruktywnej” i dlaczego tę grupę działaczy w ten sposób określano
- ▶ rolę, jaką w rozmowach strony koalicyjno-rządowej z solidarnościową odegrali przedstawiciele Kościoła katolickiego
- ▶ fakt, że debata Lecha Wałęsy z Alfredem Miodowiczem była pierwszym wydarzeniem w historii PRL transmitowanym na żywo w TVP

Czy wiesz, że...

- ▶ Spotkanie gen. Czesława Kiszczaka z Lechem Wałęsą wywołało duże zaniepokojenie po stronie partyjnej. Na posiedzeniu Sekretariatu KC PZPR gen. Wojciech Jaruzelski powiedział: „Rozmowa z Wałęsą to nie nasza Canossa. To Wałęsa razem z biskupem pojechał do szefa policji, a nie odwrotnie”.
- ▶ Władza komunistyczna nie spodziewała się, że Alfred Miodowicz, który sam dążył do przeprowadzenia debaty, w porównaniu z opanowanym i dobrze przygotowanym do rozmowy Lechem Wałęsą, wypadnie aż tak źle.
- ▶ 14 października 1988 r. powołano nowy rząd z Mieczysławem F. Rakowskim na czele. Nowy premier nie liczył się z opozycją, czego przejawem była choćby decyzja o likwidacji Stoczni Gdańskiej. Mawiał też, że polskie społeczeństwo woli stół „dobrze zastawiony” niż okrągły.

MAGDALENKA

Do 15 września 1988 r. rozmowy władzy z opozycją odbywały się w willi „Zawrat” w Warszawie, a następnie w willi MSW w Magdalence pod Warszawą. Łącznie uczestniczyły w nich 42 osoby. Stronę rządową reprezentowali m.in. gen. Czesław Kiszczak i Aleksander Kwaśniewski, a opozycję m.in. Lech Wałęsa i Adam Michnik. W spotkaniu uczestniczyli też przedstawiciele Kościoła katolickiego: ks. Alojzy Orszulik i ks. bp. Tadeusz Goćłowski. Rozmowy były niejawne i rejestrowane przez SB.

- ▼ Część środowisk opozycyjnych, m.in. Solidarność Walcząca, Federacja Młodzieży Walczącej oraz niektórzy działacze „Solidarności” z Joanną Dudą-Gwiazdą i Andrzejem Gwiazdą na czele, uznała rozmowy w Magdalence i przy okrągłym stole za zdradę ideałów związkowych. (Zbiory Joanny i Andrzeja Gwiazdów)

ZDRADA W MAGDALENCE = NĘDZA

DOŚĆ podwyżek cen
rozkradania gospodarki
komunistycznego wyzysku

PRECZ z sowiecką okupacją
z nową nomenklaturą
z wałęsowską komuną

GWIAZDA, MIAŁEŚ RACJĘ!

Druk: Solidarność Walcząca oddział Trójmiasto

▲ *Spotkanie strony rządowej z opozycją w willi MSW w Magdalence k. Warszawy, 27 stycznia 1989 r. (Zbiory AIPN)*

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ przebieg rozmów w willi MSW „Zawrat” w Warszawie i w Magdalence
- ▶ fakt, że rozmowy w willi „Zawrat” i w Magdalence były rejestrowane przez Służbę Bezpieczeństwa
- ▶ skład uczestników obrad w Magdalence
- ▶ fakt, że część rozmów była prowadzona w sposób oficjalny, a część przybrała formę towarzyską
- ▶ atmosferę rozmów oraz towarzyszących im spotkań kulturalowych
- ▶ reakcję części opozycji na rozmowy delegacji z Lechem Wałęsą na czele z przedstawicielami władzy, a zwłaszcza na działania podejmowane przez Federację Młodzieży Walczącej, Solidarność Walcząca czy Konfederację Polski Niepodległej
- ▶ film dokumentalny *Taśmy z Magdalenki*, który prezentuje fragmenty zapisu rozmów

Czy wiesz, że...

- ▶ 24 października 1988 r. gen. Wojciech Jaruzelski powiedział do członków KC PZPR: „Z Michnikiem i Kuroniem do stołu nie siądziemy. [...] Na tym tle może dojść nawet do zerwania rozmów. Będziemy jednak nieustępliwi”. Ostatecznie Adam Michnik i Jacek Kuroń byli uczestnikami rozmów w Magdalence i przy okrągłym stole. W willi pod Warszawą nie pojawił się z kolei gen. Jaruzelski. Jednak to on w rzeczywistości kierował swoją delegacją, która często konsultowała się z nim telefonicznie.

OBRADY OKRĄGŁEGO STOŁU

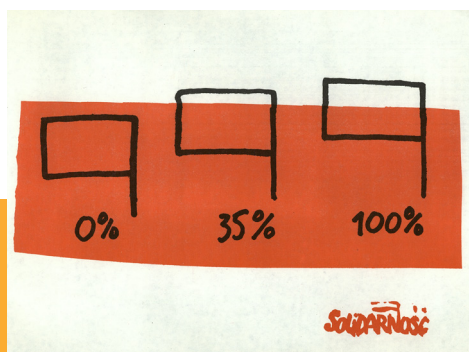
W Magdalence ustalono, że kontynuacja rozmów nastąpi przy okrągłym stole. Podjęto je 6 lutego 1989 r. w wielkiej Sali Pałacu Namiestnikowskiego. Spotkania odbywały się w trzech zespołach (gospodarki i polityki społecznej, pluralizmu związkowego, reform politycznych), dziewięciu podzespołach i trzech grupach roboczych.

Obrady się przeciągały. Zakończyły się 5 kwietnia 1989 r. ustaleniami o przeprowadzeniu kontraktowych wyborów, powstaniu Senatu, powołaniu urzędu prezydenta i ordynacji wyborczej. Opozycjoniści, podejmując dialog ze stroną rządową, nie spodziewali się, że będzie to *de facto* początek procesu przejmowania przez nich władzy.

17 kwietnia 1989 r. Sąd Najwyższy ponownie zarejestrował „Solidarność”, a trzy dni później „Solidarność” Rolników Indywidualnych.

▲ Satyryczny znaczek pocztowy. (Zbiory AKK)

▲ W Senacie 100 miejsc (100%), a w Sejmie 161 (35%) zagwarantowano senatorom i posłom wybranym w wolnych wyborach. Pozostałe miejsca były zarezerwowane dla działaczy PZPR i ich sojuszników. (Zbiory AIPN)

▲ Plenarne posiedzenie przy okrągłym stole. (Fot. Dionizy Gładysz. Zbiory AIPN)

▼ Toast w przerwie obrad okrągłego stołu. (Zbiory AIPN)

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ postanowienia obrad okrągłego stołu
- ▶ to, że obrady przeciągnęły się aż do 5 kwietnia 1989 r., a w ich trakcie dochodziło do sytuacji kryzysowych grożących zerwaniem negocjacji
- ▶ fakt, że w obradach okrągłego stołu nie wszyscy przedstawiciele środowisk opozycyjnych wzięli udział

Czy wiesz, że...

- ▶ Okrągły stół powstał w fabryce mebli w Henrykowie. Wykonano go specjalnie na tę okazję. Rozmowy przy nim odbyły się tylko dwa razy: podczas ich inauguracji i zakończenia. Łącznie po obu jego stronach zasiadło 452 rozmówców.
- ▶ 13 kwietnia 1989 r., po zakończeniu obrad przy okrągłym stole, Rada Państwa ustaliła daty dwóch tur wyborów: I na 4 czerwca, a II na 18 czerwca. Specjalnie wyznaczono tak bliski termin, żeby strona solidarnościowa nie miała wystarczająco dużo czasu na przygotowanie kampanii wyborczej. Kierownictwo PZPR chciało też wykorzystać poparcie części społeczeństwa dla rządu Rakowskiego. Zdawało sobie sprawę, że ulega ono zmniejszeniu i dlatego należy się spieszyć.

KAMPANIA WYBORCZA

Strona solidarnościowa, w przeciwieństwie do koalicyjno-rządowej, prowadziła ożywioną kampanię wyborczą. Organizowano wiece, na których rozdawano ulotki zachęcające do głosowania na jej kandydatów.

Wizualnie widać pojedyncze plakaty PZPR, SD i ZSL, lecz o ogólnej treści bez wyraźnego autorstwa, ale niktą one w powodzi plakatów opozycji.

Meldunek zaniepokojonego funkcjonariusza SB z Chełma do Warszawy.

▼ *Młodzież rozklejająca plakaty.
(Fot. Jerzy Lech Szóstko, Edward Kucharski. Zbiory AIPN)*

▲ *Wiec wyborczy zorganizowany przez Wojewódzki
Komitet Obywatelski w Słupsku. (Zbiory AIPN)*

▼ (Fot. Jerzy Lech Szóstko i Edward Kucharski. Zbiory AIPN)

ŁYŚCZYWAC NA
SOLIDARNOŚĆ
i

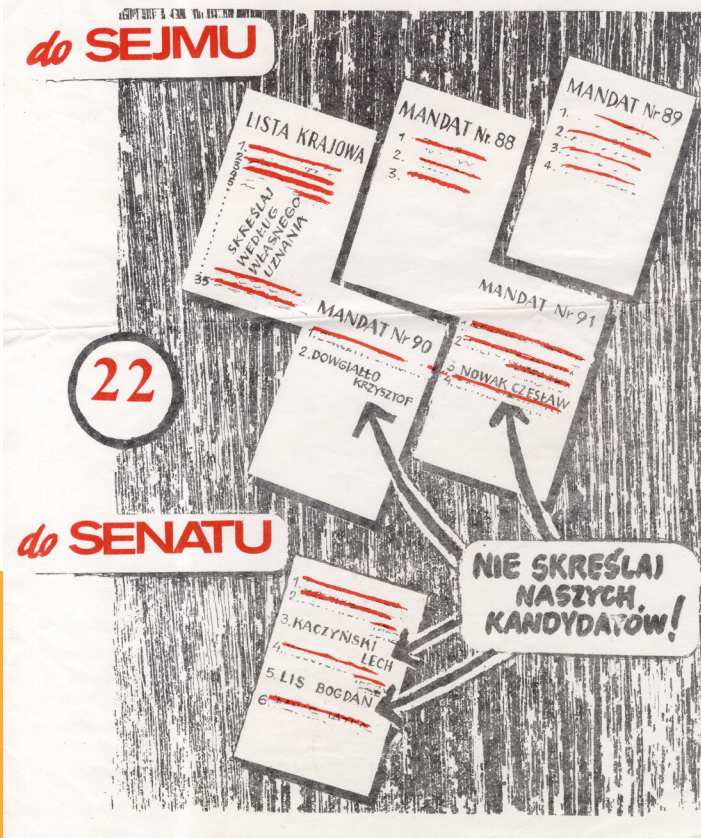

TAK
GŁOSUJEMY
NA

SOLIDARNOŚĆ

do SEJMU

- Kandydaci organizowali spotkania przedwyborcze, na których pojawiały się znane osoby. Rozdawano też tzw. ściągę z instrukcją głosowania. Wybierając kandydata Komitetu Obywatelskiego, należało skreślić pozostałych kandydatów, stąd powiedzenie: „Dobry komunista, to skreślony komunista” oraz hasło zapożyczone z czasów II RP: „Nie głosując przez lenistwo – oddasz mandat komunistom”. (Zbiory AIPN)

- Ulotka z czasu kampanii wyborczej 1989 r. oraz cegiełka na fundusz Komitetu Obywatelskiego. (Zbiory AKK oraz AIPN)

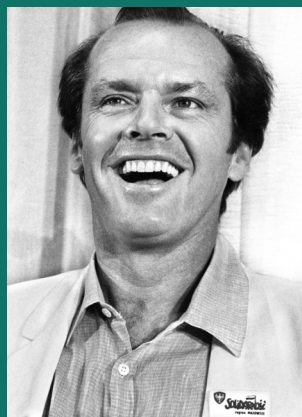
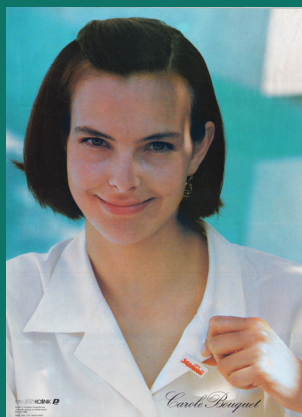
STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ liczbę druków ulotnych i ich formę przekazu
- ▶ reakcję funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa na formę kampanii i ilość materiałów wyborczych wykorzystanych przez stronę solidarnościową
- ▶ hasła wykorzystywane w czasie kampanii wyborczej
- ▶ duże zaangażowanie młodzieży w kampanię wyborczą prowadzoną przez stronę solidarnościową

Czy wiesz, że...

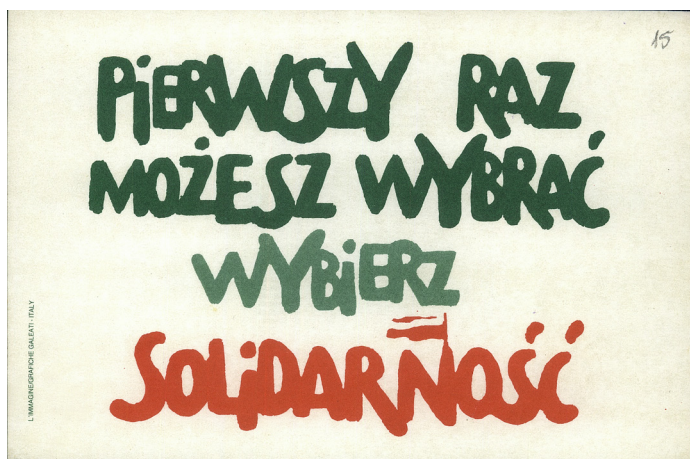
- ▶ W czasie kampanii wyborczej posłużono się zdjęciami znanych zagranicznych gwiazd ze znaczkiem „Solidarności”. Autorem sesji był Jerzy Koźnik, który w czasie Festiwalu Filmowego w Cannes poprosił znanych aktorów o nietypową sesję. Do zdjęć pozowały: Jane Fonda, Grace Jones, Nastassja Kinski i Carole Bouquet. Wykorzystano też wykonaną kilka lat wcześniej fotografię przedstawiającą Jacka Nicholsona ze znaczkiem „Solidarności”. Udziału w sesji odmówiła Sophie Marceau, będąca wówczas w związku z Andrzejem Żuławskim. Później tłumaczyła się, że nie zrozumiała, o co chodzi. Myślała, że fotograf chce ją namówić do wzięcia udziału w jakiejś reklamie.
- ▶ Na spotkaniach kandydatów strony solidarnościowej z wyborcami pojawiało się wielokrotnie więcej osób niż na spotkaniach kandydatów strony koalicyjno-rządowej.
- ▼ *Od lewej: Nastassja Kinski, Carole Bouquet i Jack Nicholson ze znaczkami „Solidarności” (Fot. Jerzy Koźnik. Zbiory ECS)*

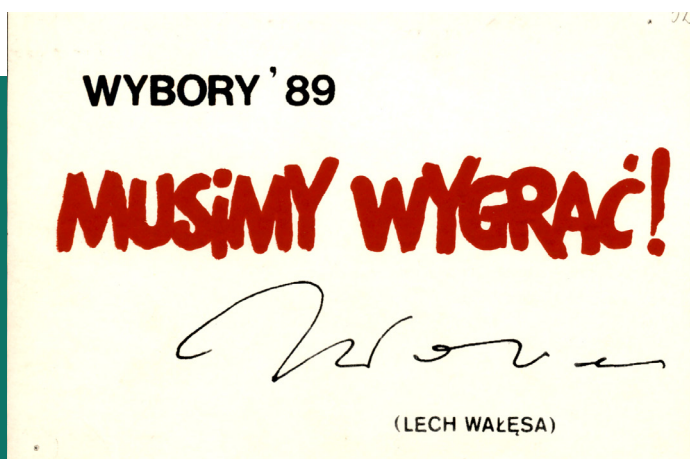
DRUŻYNA WAŁĘSY

Kandydaci Komitetu Obywatelskiego fotografowali się z Lechem Wałęsą. Dzięki temu zyskiwali popularność oraz byli kojarzeni z popierającą ich „Solidarnością”.

► (Zbiory AIPN)

► (Zbiory AIPN)

Jane
FONDA

- ▼ Gwiazdy głosują na „Solidarność”. W kampanię wyborczą „Solidarność” zaangażowano poprzez sesje zdjęciowe znane zagraniczne artystki (Jane Fonda, Nastassja Kinski, Carole Bouquet, Grace Jones). Na plakacie Jane Fonda ze znaczkiem „Solidarność”. (Fot. Jerzy Koźnik. Zbiory ECS)

▲ *Wiec wyborczy z udziałem Lecha Wałęsy i Lecha Kaczyńskiego. Gdynia, 1 czerwca 1989 r. (Fot. Wojciech Milewski. Zbiory ECS)*

▼ *Rajd samochodowy zorganizowany na zakończenie kampanii wyborczej Wojewódzkiego Komitetu Obywatelskiego w Trójmieście. Gdańsk, 3 czerwca 1989 r. (Fot. Wojciech Milewski. Zbiory ECS)*

SOLIDARNOŚĆ

GŁOSUJ NA

GUSTAWA HOŁOUBKA

KANDYDATA DO SENATU

LECH WAŁĘSA

▲ *Plakat wyborczy kandydata do Senatu Gustawa Holoubka. (Fot. Jerzy Koźnik. Zbiory ECS)*

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ hasła i powiedzenia z czasu kampanii wyborczej
- ▶ promowanie ruchu solidarnościowego za pomocą wizerunku znanych gwiazd Hollywood
- ▶ promowanie kandydatów na posłów i senatorów z wykorzystaniem wizerunku Lecha Wałęsy

Czy wiesz, że...

- ▶ Autorem pomysłu fotografowania kandydatów KO z Lechem Wałęsą był Andrzej Wajda. Dzięki temu zabiegowi mało znani kandydaci zyskiwali wiarygodność oraz głosy wyborców.
- ▶ Odbłyły się dwie duże sesje fotograficzne: jedna w Sali BHP Stoczni Gdańskiej im. Lenina w Gdańsku, a druga w siedzibie Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Indyjskiej w Warszawie oraz kilka sesji indywidualnych.
- ▶ Kilkunastu kandydatów KO z różnych przyczyn nie miało fotografii z przewodniczącym „Solidarności”, np. Olga Krzyżanowska, Krzysztof Dowgiałło i Lech Kaczyński, a mimo to wybory w swoich okręgach wygrali. Jedynym kandydatem KO, który nie wygrał, był Piotr Baumgart. Nie pomogło mu nawet zdjęcie z Lechem Wałęsą. Został pokonany przez przedsiębiorcę Henryka Stokłosę, który był kandydatem niezależnym.
- ▶ Łącznie do wyborów stanęło 558 kandydatów na senatorów oraz 1760 kandydatów na posłów.

WYBORY KONTRAKTOWE

4 CZERWCA 1989 – I TURA WYBORÓW

W I turze wyborów do urn poszło 62 proc. Polaków. Była ona sukcesem opozycji. Aż 160 miejsc w Sejmie na 161 przeznaczonych do wolnego wyboru obsadzono posłami strony solidarnościowej. Natomiast w Senacie na 100 możliwych mandatów 92 zajęli senatorowie strony opozycyjnej.

Wybory okazały się klęską komunistów. Po raz pierwszy od 45 lat poddali się oni ocenie wyborców, która bardzo ich zaskoczyła. Zdziwiła również stronę opozycyjną. Był to początek procesu wyzwania się społeczeństwa polskiego spod władzy PZPR i budowania systemu demokratycznego.

Dla nas najważniejsze jest wygranie wyborów, a nie styl, w jakim je wygramy. Nie możemy stracić władzy przy pomocy kartki wyborczej. Sami sobie zakładamy pętlę, idziemy na rzeź jak barany.

Czesław Kiszczak na posiedzeniu Sekretariatu KC PZPR 16 lutego 1989 r.

- ▲ Sprzedaż „Gazety Wyborczej” (dziennika, na którego powstanie zgodziła się władza podczas obrad okrągłego stołu; pierwszy numer ukazał się 8 maja 1989 r.) w Warszawie. Na słupie kontrowersyjny plakat „W samo południe” autorstwa Tomasza Sarneckiego. Wydrukowane plakaty przyleciały z zagranicy 3 czerwca 1989 r. i pojawiły się na ulicach Warszawy dopiero wczesnie rano w dzień wyborów. Plakat zyskał popularność już po wyborach. (Fot. Chris Niedenthal. Zbiory Forum)

▲ *Lech Wałęsa głoszący w lokalu wyborczym w Gdańsku
4 czerwca 1989 r. (Fot. Stefan Kraszewski. Zbiory ECS)*

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ frekwencję w wyborach z czerwca 1989 r.
- ▶ wynik I tury wyborów
- ▶ ocenę wyniku wyborczego przez stronę koalicyjno-rządową oraz solidarnościową

Czy wiesz, że...

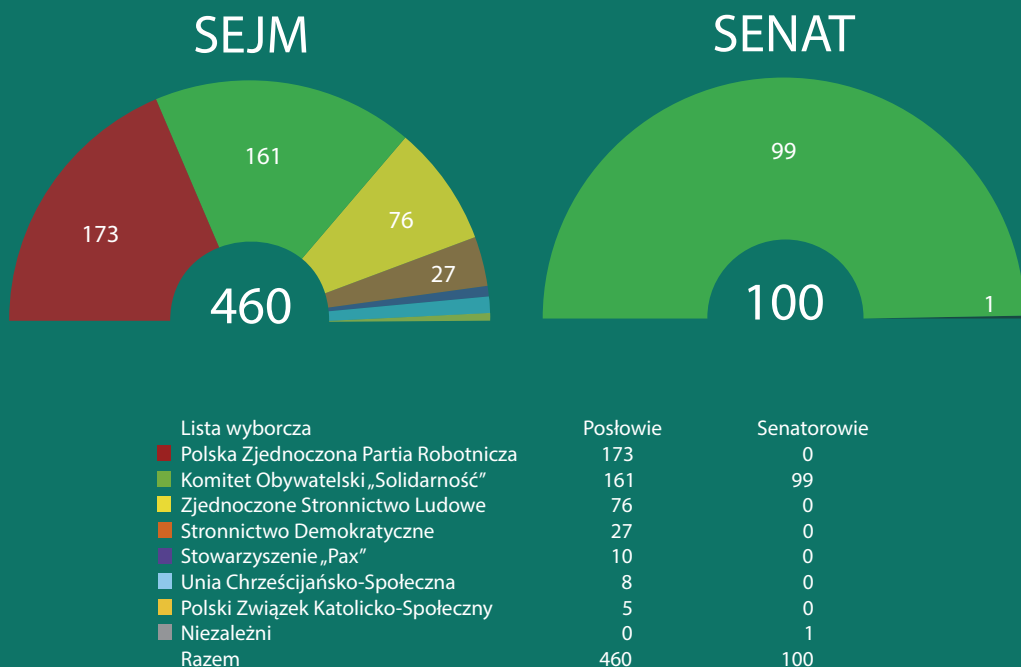
- ▶ Ambasador USA John R. Davis Jr. już w drugiej połowie kwietnia 1989 r. w raporcie przesłanym przełożonym następująco prognozował wynik czerwcowych wyborów: „Czerwcowe wybory są dla reżimu nieprzewidywalnym niebezpieczeństwem, dla opozycji natomiast ogromną szansą. Władze, ryzykując bardzo wiele, mają nadzieję na umiarkowany sukces. Bardziej prawdopodobna jest jednak totalna kęska i wielki wstyd”.
- ▶ Frekwencję z I tury uznano za niską. Najwyższą odnotowano w Małopolsce, Wielkopolsce i na Pomorzu Gdańskim, najniższą w Polsce centralnej i północno-wschodniej.
- ▶ Oceniając wynik I tury, Jacek Kuroń powiedział: „W 6 województwach mieliśmy przedsmak tego, co by się stało, gdybyśmy do wyborów poszli podzieleni. Kłopoty mieliśmy tam, gdzie poza komitetami obywatelskimi «Solidarności» pozostały większe środowiska opozycyjne związane przeważnie z lokalnymi biskupami, KPN albo Grupą Roboczą «Solidarność» i wystawiające własnych kandydatów”. Jednak żaden opozycjonista kandydujący spoza listy KO „Solidarność” nie zajął miejsca w parlamencie.

WYBORY KONTRAKTOWE

18 CZERWCA 1989 – II TURA WYBORÓW

Przed drugą turą wyborów, która odbyła się 18 czerwca 1989 r., za porozumieniem stron zmieniono ordynację wyborczą. W głosowaniu wzięło udział tylko 25 proc. uprawnionych do niego Polaków. Opozycja zajęła 7 z 8 wolnych miejsc w Senacie oraz ostatnie wolne miejsce z puli 161 przeznaczonych do wolnego wyboru w Sejmie.

Władza traktowała rozmowy z opozycją i wybory, stanowiące rezultat obrad okrągłego stołu, jako zabieg służący rozładowaniu napięcia w społeczeństwie. Liczono się z koniecznością podzielenia się władzą z tzw. z opozycją „konstruktywną”, ale takiego obrotu spraw nikt się nie spodziewał.

▲ *Głoszący Danuta i Lech Wałęsowie. Gdańsk, 18 czerwca 1989 r.
(Fot. Wojciech Milewski. Zbiory ECS)*

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ zmianę ordynacji wyborczej w trakcie trwania wyborów (pomiędzy dwiema turami)
- ▶ wynik II tury wyborów
- ▶ prognozowany przez obie strony wynik wyborów

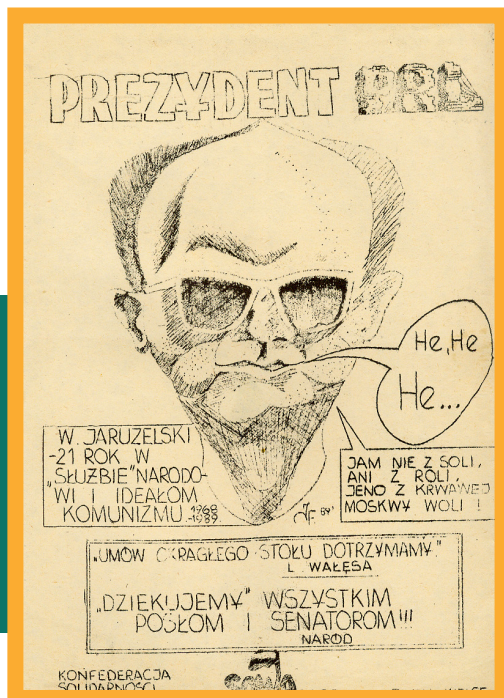
Czy wiesz, że...

- ▶ Dzień przed II turą wyborów Mieczysław F. Rakowski napisał w swoim dzienniku: „Jako kierownictwo zawiedliśmy na całej linii. Okazało się, że mimo naszego przywiązania do reform działaliśmy nazbyt często «po staremu». Gdzieś tam, w zakamkach mózgu, tkwiło jednak przekonanie, że wybory na pewno wygramy, bo przecież zawsze wygrywaliśmy”.
- ▶ Po I turze wyborów gen. Czesław Kiszczak próbował zastraszyć opozycję, wprowadzając stan podwyższonej gotowości w jednostkach podległych MSW.

PREZYDENT

Prezydent miał być wybrany przez Zgromadzenie Narodowe spośród przedstawicieli PZPR. 19 lipca 1989 r. przewagą jednego głosu wybrano gen. Wojciecha Jaruzelskiego. Niektórzy członkowie Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego opowiedzieli się za jego kandydaturą za namową ambasadora USA, Johna R. Davisa Jr. Głosu na Jaruzelskiego nie oddała natomiast część koalicji rządowej.

▼ *Rysunki satyryczne przedstawiające gen. Wojciecha Jaruzelskiego.
(Rys. Jerzy Kurzątkowski. Zbiory Mirosława Gębskiego)*

▲ *Zaprzysiężenie Wojciecha Jaruzelskiego na prezydenta. Warszawa, 19 lipca 1989 r. (Fot. Stanisław Sas. Zbiory Forum)*

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ przebieg głosowania na kandydata na prezydenta. Jaką przewagą głosów wygrał?
- ▶ fakt, że wybór gen. Wojciecha Jaruzelskiego wzbudził sprzeciw opozycjonistów i przedstawicieli PZPR
- ▶ rolę ambasadora USA Johna R. Davisa Jr.

Czy wiesz, że...

- ▶ 30 czerwca 1989 r. w Warszawie odbyła się manifestacja antykomunistycznej młodzieży głoszącej hasło „Jaruzelski – musisz odejść”. Część demonstrujących udała się w stronę gmachu KC PZPR. Doszło do starć z MO i ZOMO.
- ▶ Gen. Wojciech Jaruzelski, obawiając się, że nie otrzyma poparcia strony solidarnościowej, zrezygnował z kandydowania i wyznaczył gen. Czesława Kiszczaka, którego nie tylko nie zaakceptowałyby na tym stanowisku strona solidarnościowa, ale też partie satelickie oraz część członków PZPR.
- ▶ Urząd prezydenta wiązał się z dużymi uprawnieniami: prezydent był zwierzchnikiem Sił Zbrojnych, mógł desygnować premiera, zwoływać rząd i przewodniczyć jego obradom, a także posiadał prawo weta ustawowego.

NOWY RZĄD I PREMIER

Po nieudanej próbie stworzenia rządu przez gen. Czesława Kiszczaka na czele nowej Rady Ministrów stanął kandydat Komitetu Obywatelskiego – Tadeusz Mazowiecki, który zobowiązał się dwa kluczowe ministerstwa pozostawić w rękach PZPR: Ministerstwo Obrony Narodowej (gen. Florian Siwicki) i Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (gen. Czesław Kiszczak). Łącznie w rękach komunistów pozostały cztery z 23 ministerstw.

- ▲ *Tadeusz Mazowiecki został zaprzysiężony na premiera 24 sierpnia 1989 r. 12 września przedstawił ministrów. Byli wśród nich: Jacek Kuroń – minister pracy i opieki społecznej, Krzysztof Skubiszewski – minister spraw zagranicznych, Leszek Balcerowicz – wicepremier ds. gospodarczych i minister finansów. (Fot. Ireneusz Sobieszczuk. Zbiory Forum)*

▲ *Nowo wybrany premier Tadeusz Mazowiecki przyjmuje gratulacje od gen. Czesława Kiszczaka. (Fot. Wojciech Milewski. Zbiory autora)*

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ brak poparcia części członków klubu poselskiego PZPR dla kandydatury gen. Czesława Kiszczaka na premiera. Ostatecznie Kiszczak zrezygnował z ubiegania się o to stanowisko
- ▶ ministerstwa w rządzie Tadeusza Mazowieckiego, które pozostały w rękach komunistów

Czy wiesz, że...

- ▶ Kierownictwo PZPR było przeciwne koalicji ZSL i SD z OKP. Uznali, że ich niedawni sojusznicy (ZSL i SD) dopuścili się zdrady.
- ▶ 22 sierpnia do rozczarowanego ówczesną sytuacją Mieczysława Rakowskiego zadzwonił Michaił Gorbaczow i oznajmił mu, że „ze starymi za cholerę nic nie dziać. Musicie budować nową partię”.
- ▶ Po przemówieniu Tadeusza Mazowieckiego w Sejmie głosowano nad powierzeniem mu funkcji premiera. Z 423 posłów biorących w nim udział 378 głosowało za przyjęciem jego kandydatury, czterech przeciwko, a 41 wstrzymało się od głosu.
- ▶ Tadeusz Mazowiecki zasnął podczas wygłaszania exposé w Sejmie 12 września. Ogłoszono przerwę. Po powrocie premier powiedział: „Bardzo przepraszam Wysocką Izbę, to jest rezultat tygodni zbyt intensywnej pracy. Doszedłem do takiego stanu jak polska gospodarka, ale wyszedłem z niego. Mam nadzieję, że gospodarka też wyjdzie”.
- ▶ Konsekwencją powołania rządu Mazowieckiego było zmniejszenie liczby protestów społecznych. W sierpniu 1989 r. odbyło się ich więcej niż w całym 1988 r. Nowy rząd cieszył się dużym zaufaniem społecznym.

KONIEC PRL

Z inicjatywy rządu Tadeusza Mazowieckiego w Polsce wprowadzono szereg reform. 29 grudnia 1989 r. Sejm znowelizował konstytucję. Nazwę państwa zmieniono na Rzeczpospolita Polska, orłu w godle państwowym przywrócono koronę i zrezygnowano z zapisu o „kierowniczej roli” partii komunistycznej. Polska miała się stać „demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej”.

29 stycznia 1990 r. PZPR dokonała samorozwiązania. Cenzurę zlikwidowano 6 czerwca, a Służbę Bezpieczeństwa 31 lipca. Niektórzy dawni funkcjonariusze SB po weryfikacji zostali zatrudnieni w Urzędzie Ochrony Państwa i Policji.

Proces demokratyzacji Polski trwał jeszcze długo.

▲ (Fot. Ireneusz Sobieszczuk. Zbiory Forum)

STREFA EDUKACJI

Zwróć uwagę na...

- ▶ reformy przeprowadzone przez nowy rząd Tadeusza Mazowieckiego
- ▶ dokonaną w 1989 r. nowelizację konstytucji
- ▶ samorozwiązanie PZPR, które jest jednocześnie początkiem powstania nowej partii: Socjaldemokracji Rzeczypospolitej Polskiej, utworzonej przez byłych członków PZPR

Czy wiesz, że...

- ▶ Pod koniec 1989 r. ludzie spontanicznie zaczęli niszczyć pomniki kojarzone z poprzednim systemem, np. 17 listopada w Warszawie usunięto pomnik Feliksa Dzierżyńskiego.
- ▶ 6 kwietnia 1990 r. Sejm uchwalił „ustawy policyjne”, na mocy których MO zastąpiło Policją, a SB Urzędem Ochrony Państwa.
- ▶ Procesowi weryfikacji poddało się ponad 14 tys. funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa. Pozytywnie przeszło ją 10 439 osób, czyli ponad 70 proc. pełniących służbę w 1989 r.
- ▶ Dopiero 6 lipca 1990 r. odwołano ze stanowisk w MSW i MON gen. Czesława Kiszczaka i gen. Floriana Siwickiego.
- ▶ 1 stycznia 1990 r. wprowadzono reformę gospodarczo-ustrojową pod nazwą planu Balcerowicza, która miała umożliwić przejście od gospodarki scentralizowanej do gospodarki rynkowej.
- ▶ Na początku lat dziewięćdziesiątych wzrosło bezrobocie. Wybuchały protesty społeczne, np. blokady dróg przez chłopów oraz strajki. Coraz więcej ludzi popadało w ubóstwo. Wzrosła przestępczość i pojawiła się przestępczość zorganizowana.

ROK 1989 W LICZBACH

- ▶ 62 % - FREKWENCJA W I TURZE WYBORÓW
- ▶ 25% - FREKWENCJA W II TURZE WYBORÓW
- ▶ 161 NA 460 MIEJSC W SEJMIE (100% MIEJSC PRZEZNACZONYCH DO WOLNEGO WYBORU) ZAJĘLI POSŁOWIE KOALICJI OBYWATELSKIEJ
- ▶ 99 NA 100 MIEJSC W SENACIE (99 % MIEJSC PRZEZNACZONYCH DO WOLNEGO WYBORU) ZAJĘLI KANDYDACY KOMITETU OBYWATELSKIEGO
- ▶ 640 % WYNOŚIŁA INFLACJA W 1989 R.

▲ (Zbiory AIPN)

KALENDARIUM

1978

16/10 – wybór Karola Wojtyły na papieża

1979

2–10/6 – pierwsza pielgrzymka Jana Pawła II do Polski

1980

14–31/8 – strajk w Stoczni Gdańskiej im. Lenina w Gdańsku, do którego dołączyło kilkaset zakładów tworzących Międzyzakładowy Komitet Strajkowy

30/8 – podpisanie porozumienia sierpniowego w Szczecinie

31/8 – podpisanie porozumienia w Gdańsku

3/9 – podpisanie porozumienia w Jastrzębiu-Zdroju

1981

19/3 – kryzys bydgoski

12/5 – rejestracja NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność”

13/5 – zamach na Jana Pawła II

28/5 – śmierć prymasa Stefana Wyszyńskiego

5–10/9 – pierwsza tura I Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność”

26/9–7/10 – druga tura I Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność”

13/12 – wprowadzenie przez gen. Wojciecha Jaruzelskiego stanu wojennego

1982

22/4 – powstanie TKK NSZZ „Solidarność”

?/6 – powstanie Solidarności Walczącej

1983

16–23/6 – pielgrzymka Jana Pawła II do Polski

22/7 – zniesienie stanu wojennego

1985

14/4 – ogłoszenie deklaracji założycielskiej Ruchu „Wolność i Pokój”

1987

8–14/6 – pielgrzymka Jana Pawła II do Polski

1988

- 1/2** – wprowadzenie podwyżki cen przez władze PRL
- 25/4** – strajk pracowników MPK w Bydgoszczy i Inowrocławiu
- 15/8** – strajk w Kopalni Węgla Kamiennego „Manifest Lipcowy” w Jastrzębiu-Zdroju zapoczątkował falę sierpniowych strajków
- 26/8** – wystąpienie telewizyjne gen. Czesława Kiszczaka, podczas którego zapowiedział on rozmowy z opozycją
- 31/8** – rozmowa gen. Czesława Kiszczaka z Lechem Wałęsą w obecności bp. Jerzego Dąbrowskiego
- 1/11** – ogłoszenie decyzji rządu o likwidacji Stoczni Gdańskiej
- 30/11** – debata telewizyjna Lecha Wałęsy z Alfredem Miodowiczem

1989

- 1/1** – wejście w życie tzw. ustawy Wilczka
- 6/2** – początek obrad okrągłego stołu w Pałacu Namiestnikowskim w Warszawie
- 5/4** – koniec obrad okrągłego stołu
- 17/4** – ponowna rejestracja NSZZ „Solidarność” przez Sąd Najwyższy
- 20/4** – ponowna rejestracja NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność”
- 8/5** – wydanie pierwszego numeru „Gazety Wyborczej”
- 4/6** – I tura wyborów kontraktowych
- 18/6** – II tura wyborów kontraktowych
- 19/7** – wybór gen. Wojciecha Jaruzelskiego na prezydenta
- 24/8** – zaprzysiężenie Tadeusza Mazowieckiego na premiera
- 12/9** – przedstawienie przez premiera exposé oraz nowych ministrów
- 29/12** – nowelizacja konstytucji PRL, w której nazwę państwa zmieniono na Rzeczpospolita Polska, orłu w godle przywrócono koronę oraz zrezygnowano z zapisu o „kierowniczej roli” partii komunistycznej

1990

- 1/1** – początek reform gospodarczo-ustrojowych zwanych planem Balcerowicza
- 29/1** – samorozwiązanie PZPR, powstanie Socjaldemokracji Rzeczypospolitej Polskiej
- 6/6** – likwidacja cenzury
- 31/7** – likwidacja Służby Bezpieczeństwa

Moduł edukacyjny

Propozycja zadań dla uczniów

1. Posiłkując się wystawą, uzupełnij poniższą tabelę:

30 listopada 1988 r.	
	Obrady okrągłego stołu
4 czerwca 1989 r.	
	II tura wyborów parlamentarnych
19 lipca 1989 r.	
	Zaprzysiężenie Tadeusza Mazowieckiego na premiera
29 grudnia 1989 r.	
	Likwidacja Służby Bezpieczeństwa

2. Połącz nazwisko z pełnioną funkcją:

Tadeusz Mazowiecki	Aktorka, której zdjęcie ze znaczkiem NSZZ „Solidarność” wykorzystano w kampanii wyborczej w 1989 r.
Lech Wałęsa	Premier zaprzysiężony 24 sierpnia 1989 r.
gen. Wojciech Jaruzelski	Przedstawiciel strony koalicyjno-rządowej w rozmowach z opozycją, minister spraw wewnętrznych w latach 1981–1990
gen. Czesław Kiszczak	Prezydent wybrany w 1989 r. przez Zgromadzenie Narodowe przewagą jednego głosu
Nastassja Kinski	Przewodniczący NSZZ „Solidarność

3. Dopasuj zdjęcie do opisu danego wydarzenia:

Rozmowy strony koalicyjno-rządowej z opozycją przy okrągłym stole

Demonstracja przy kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie, 1 maja 1988 r.

Rozmowy strony koalicyjno-rządowej z opozycją w Magdalence

Jane Fonda ze znaczkem NSZZ „Solidarność”

Zakończenie strajku w Stoczni Gdańskiej przed kościołem św. Brygidy w Gdańsku, 1 września 1988 r.

4. Wyjaśnij pojęcia:

- ▶ uwłaszczenie nomenklatury
- ▶ kontraktowe wybory
- ▶ Zgromadzenie Narodowe
- ▶ okrągły stół
- ▶ NSZZ „Solidarność”
- ▶ polityka pierestrojki

5. Rozwiń skróty:

- ▶ MSW
- ▶ UOP
- ▶ OKP
- ▶ PZPR
- ▶ PRL
- ▶ ZSRS
- ▶ RSA

6. Posiłkując się planszami wystawy, przedstaw przebieg kampanii wyborczej. Porównaj przygotowanie i prowadzenie jej przez stronę koalicyjno-rządową oraz solidarnościową.

Strona koalicyjno-rządowa	Strona solidarnościowa

7. Wykonaj poniższe polecenia.

a) Wypisz postanowienia obrad okrągłego stołu:

b) Wyjaśnij znaczenie tytułu artykułu z „Gazety Wyborczej”:
„Wasz prezydent, nasz premier”.

c) Jak oceniasz wybór gen. Wojciecha Jaruzelskiego na prezydenta w 1989 r.?

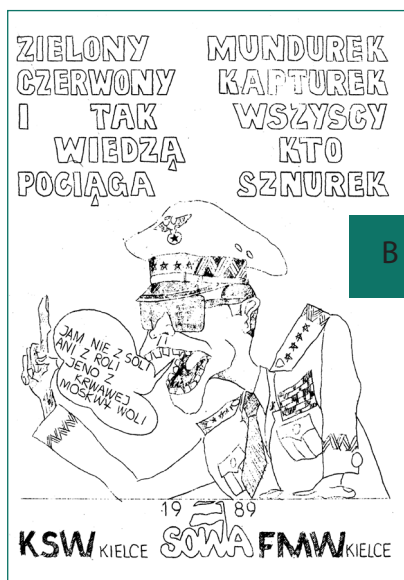
d) Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem wypowiedzianym przez Joannę Szczepkowską: „Proszę Państwa, 4 czerwca 1989 r. skończył się w Polsce komunizm”?
Odpowiedź uzasadnij.

8. Dokonaj analizy materiału źródłowego.

A

A
1. Jakiego typu jest to źródło historyczne?
2. Do jakiego ważnego wydarzenia z najnowszej historii Polski nawiązuje?
3. Jak zinterpretujesz „wypowiedziane” zdanie?

B

B
1. Jakiego typu jest to źródło historyczne?
2. Kogo przedstawia ten rysunek?
3. Jak zinterpretujesz podane dwa zdania?

C

C
1. Jakiego typu jest to źródło historyczne?
2. Opisz ten materiał źródłowy. Jakie wydarzenie prezentuje?
3. Przepisz hasło z transparentu i objaśnij żądania autorów hasła.

9. Zaznacz prawidłową odpowiedź.

1. Debata Lecha Wałęsy z Alfredem Miodowiczem odbyła się:
 - a) 26 sierpnia 1988 r.
 - b) 30 listopada 1988 r.
 - c) 6 lutego 1989 r.
2. Jaka była frekwencja w I turze wyborów z 4 czerwca 1989 r.?
 - a) 86 proc.
 - b) 25 proc.
 - c) 62 proc.
3. Kto został zaprzysiężony na premiera 24 sierpnia 1989 r.?
 - a) Tadeusz Mazowiecki
 - b) gen. Czesław Kiszczak
 - c) gen. Wojciech Jaruzelski
4. Które z wymienionych ministerstw w rządzie Tadeusza Mazowieckiego pozostały w rękach PZPR?
 - a) Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
 - b) Ministerstwo Finansów i Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
 - c) Ministerstwo Obrony Narodowej i Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

Przykładowe tematy esejów

1. „Dla nas najważniejsze jest wygranie wyborów, a nie styl, w jakim je wygramy. Nie możemy stracić władzy przy pomocy kartki wyborczej. Sami sobie zakładamy pętlę, idziemy na rzeź jak barany”. Przytoczone słowa wypowiedział gen. Czesław Kiszczak na posiedzeniu KC PZPR 16 lutego 1989 r. Jak sądzisz, czy trafnie opisują nastroje panujące w szeregach PZPR i wynik wyborczy? Swoją opinię uzasadnij.
2. Jak sądzisz, dlaczego część opozycji uważa udział w obradach okrągłego stołu za zdradę?
3. Jak oceniasz styl prowadzenia kampanii wyborczej przez każdą ze stron?
4. Jak oceniasz rolę młodzieży w procesie transformacji?

Praca z tekstem źródłowym

Tekst źródłowy nr 1

1989 czerwiec 6, Moskwa – Szyfrogram szefa Grupy Operacyjnej „Wisła” dotyczący instrukcji dla prasy radzieckiej o sposobie komentowania wyniku wyborów parlamentarnych w Polsce, sygnowany przez Żarskiego, tajne specjalnego znaczenia

ODS-003206/89

Dziś rano redaktor naczelny „Nowoje Wriemia” otrzymał następujące wytyczne do artykułu na temat rezultatów wyborów w Polsce

1. Nie obrazić polskich władz i dlatego nie używać „porażenije”, zamieniając je frazą „partia i rząd nie osiągnęły celów postawionych w kampanii wyborczej”.
2. Nie obrazić tych, co wygrali w niedzielę.
3. Zaakcentować potrzebę kontynuowania reform w Polsce [i] rozwijania dobrych stosunków z ZSRR – „jeśli świat odczyta to jako sugestię radziecką, to tym lepiej”.
4. Powiedzieć o konieczności znalezienia kompromisu, wszystko, a głównie kompromis, ale nie anarchia i awanturnictwo.

Informacja sprawdzona.

Dzisiejsza prasa codzienna podaje tylko ogólnikowe informacje agencyjne o zakończeniu wyborów. W radiu użyto dwukrotnie w dzienniku słowa „porażenije”, powołując się na Bisztygę.

Źródło: Zmierch dyktatury. Polska lat 1986–1989 w świetle dokumentów, t. 1: Lipiec 1986–maj 1989, wybór, wstęp i oprac. A. Dudek, Warszawa 2009, s. 56.

Pytania i polecenia do tekstu:

1. W jaki sposób dziennikarze gazety „Nowoje Wriemia” mieli opisywać wybory w Polsce?
2. Zwróć uwagę, jakim zdaniem zastąpiono słowo „porażenije” – „klęska”.

Tekst źródłowy nr 2

1989 czerwiec 8, Warszawa – Załącznik do „Informacji Dziennej” MSW dotyczący opinii członków PZPR na temat wyników wyborów parlamentarnych, tajne

Opinie członków partii na temat wyborów do Sejmu i Senatu [PRL]

Wśród szeregowych członków partii m.in. z terenu Katowic i Wrocławia dają się zauważyć nasilające się nastroje frustracji i zniechęcenia. Wzrasta krytycyzm tonu wypowiedzi. Pod adresem przywódców partii i władz państwa formułowane są zarzuty, że wieloletni wysiłek „dołów” partyjnych poszedł na marne. Podkreśla się, że centrum PZPR okazało się niezdolne do sprawnego działania, o czym – ich zdaniem – świadczy m. in. mało aktywna kampania wyborcza.

W pojedynczych wypowiedziach wskazuje się, że po przegranych wyborach zaniknie wszelka działalność partyjna na niższych szczeblach. Pojawiają się też pytania, „po co potrzebny był «okrągły stół»”, którego idea nie była zresztą konsultowana z większością członków partii. Niektórzy z członków PZPR, m.in. z terenu Wrocławia i Sieradza, zastanawiają się, dlaczego partia poczyniła takie ustępstwa. Zdaniem wypowiadających się na liście krajowej nie powinny znaleźć się nazwiska „starych działaczy”, którzy reformują Polskę od kilkudziesięciu lat. W wyżej wspomnianym środowisku przypuszcza się, że w drugiej turze wyborów weźmie udział ok. 25–30% wyborców. Spodziewać się także należy, iż powtórne głosowanie zostanie zbojkotowane przez opozycję.

Źródło: Zmierzch dyktatury. Polska lat 1986–1989 w świetle dokumentów, t. 2: Czerwiec–grudzień 1989, wybór, wstęp i oprac. A. Dudek, Warszawa 2010, s. 63.

Pytania do tekstu:

1. Jak członkowie partii oceniali obrady okrągłego stołu i wybory?
2. Co świadczyło o tym, że centrum PZPR nie było zdolne do sprawnego działania?
3. Kto, zdaniem członków PZPR, nie powinien być znaleźć się na liście kandydatów?
4. Jaki przewidywali przebieg kolejnego głosowania?

Tekst źródłowy nr 3

1989 czerwiec 21, Warszawa – Opracowanie Zespołu Analiz MSW na temat kampanii wyborczej „Solidarności” do Sejmu i Senatu PRL, tajne

Kampania wyborcza „Solidarności” do Sejmu i Senatu [PRL]
(materiał informacyjno-analityczny)

I. Cele i założenia strategiczne kampanii wyborczej „Solidarności”

Wybory do Sejmu i Senatu PRL X kadencji z szerokim udziałem strony opozycyjno-solidarnościowej miały bezprecedensowy charakter w praktyce krajów socjalistycznych. Były one konsekwencją sytuacji społeczno-politycznej w kraju w drugiej połowie lat osiemdziesiątych. Na sytuację tę złożyły się przede wszystkim nieskuteczność polityki gospodarczej rządu – co w konsekwencji powodowało brak perspektywy wyjścia z kryzysu – oraz wzrost siły „Solidarności” i społecznego poparcia dla niej. W wyniku postanowień X Plenum KC PZPR, które były realizacją trwałej tendencji PZPR do demokratyzacji życia społeczno-politycznego, zainicjowanej na IX i X Zjeździe, doszło do porozumienia społecznego. Wyrazem tego stały się uzgodnienia przyjęte przy „okrągłym stole”, a w konsekwencji legalizacja NSZZ „Solidarność” i jej udział w wyborach do parlamentu nowego typu.

Z udziałem w wyborach wiązała ona duże nadzieje. Działaczom i doradcom tego związku chodziło o to, aby „Solidarność”, będąc organizacją legalną, zdobyła formalne znaczenie polityczne w państwie – co mogła osiągnąć poprzez udział w najwyższych organach władzy. Przystępując do walki wyborczej, od razu nastąpiła ona na zdobycie maksymalnej ilości mandatów w senacie oraz wszystkich spośród 35% miejsc w sejmie przeznaczonych dla posłów bezpartyjnych. Daje to jej możliwość ewolucyjnego przejęcia władzy na przestrzeni najbliższych czterech lat, a następnie dokonania zmian ustrojowych w PRL.

Udział „Solidarności” w parlamencie X kadencji traktowany jest przez jej przywódców, działaczy i doradców jako wstępne nabranie doświadczenia w rządzeniu krajem przy jednoczesnym oddziaływaniu na organy wykonawcze oraz stymulowaniu i kontrolowaniu wprowadzanych przemian gospodarczych. W ten sposób, uchylając się od udziału w rządzie, „Solidarność” uniknie ponoszenia społeczno-politycznych konsekwencji wynikających z nieuchronnego pogorszenia się warunków bytu ludności.

Źródło: Zmierzch dyktatury. Polska lat 1986–1989 w świetle dokumentów, t. 2: Czerwiec–grudzień 1989, wybór, wstęp i oprac. A. Dudek, Warszawa 2010, s. 104–105.

Pytania do tekstu:

1. Jakimi, zdaniem autorów tekstu, były przyczyny udziału strony opozycyjno-solidarnościowej w wyborach do Sejmu i Senatu?
2. Jak, zdaniem analityków PZPR, „Solidarność” traktuje udział w parlamencie X kadencji?

Wybrana bibliografia

Ash T. G., *Wiosna obywateli. Rewolucja 1989 widziana w Warszawie, Budapeszcie, Berlinie i Pradze*, Londyn 1990

Codogni P., *Okrągły stół, czyli polski Rubikon*, Warszawa 2009

Codogni P., *Wybory czerwcowe 1989 roku*, Warszawa 2012

Dudek A., *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990*, Kraków 2005

Dudek A., *Ślady PeeReLu. Ludzie, wydarzenia, mechanizmy*, Kraków 2000

Dudek A., Zblewski Z., *Utopia nad Wisłą. Historia Peerelu*, Warszawa–Bielsko-Biała 2008

Garlicki A., *Karuzela. Rzecz o Okrągłym Stołe*, Warszawa 2003

Garlicki A., *Rycerze Okrągłego Stołu*, Warszawa 2004

Kowal P., *Koniec systemu władzy. Polityka ekipy gen. Wojciecha Jaruzelskiego w latach 1986–1989*, Warszawa 2012

Paczkowski A., *Pół wieku dziejów Polski 1939–1989*, Warszawa 1995

Polska 1986–1989: koniec systemu. Materiały międzynarodowej konferencji, Miedzeszyn, 21–23 października 1999, t. 1: Referaty, red. P. Machcewicz, Warszawa 2002

Raina P., *Droga do „Okrągłego Stołu”. Zakulisowe rozmowy przygotowawcze*, Warszawa 1999

Roszkowski W., *Najnowsza historia Polski 1980–2002*, Warszawa 2003

Skórzyński J., *Okrągły Stół. Wynegocjowany koniec PRL*, Kraków 2019

Skórzyński J., *Rewolucja Okrągłego Stołu*, Kraków 2009

Trembicka K., *Okrągły Stół w Polsce. Studium o porozumieniu politycznym*, Lublin 2003

Zmierzch dyktatury. Polska lat 1986–1989 w świetle dokumentów, t. 1: Lipiec 1986–maj 1989, wybór, wstęp i oprac. A. Dudek, Warszawa 2009.

Zmierzch dyktatury. Polska lat 1986–1989 w świetle dokumentów, t. 2: Czerwiec–grudzień 1989, wybór, wstęp i oprac. A. Dudek, Warszawa 2010.

Zybertowicz A., *W uścisku tajnych służb. Upadek komunizmu i układ postnomenklatury*, Warszawa–Komorów 1993

POLECAMY

Do pobrania z internetu

- ▶ Infografiki *Jesień Narodów 1989*, cz. 1–4, edukacja.ipn.gov.pl, zakładka: materiały edukacyjne – infografiki historyczne
- ▶ *Z „Solidarności” do wolności* – teka edukacyjna IPN, Szczecin–Warszawa 2011
- ▶ „Biuletyn IPN” 2004, nr 4, ipn.gov.pl/publikacje/biuletyn-ipn
- ▶ „Biuletyn IPN” 2009, nr 5/6, ipn.gov.pl/publikacje/biuletyn-ipn
- ▶ „Biuletyn IPN” 2019, nr 4, ipn.gov.pl/publikacje/biuletyn-ipn

Portale internetowe

- ▶ polskiemiesiace.ipn.gov.pl/mie/wszystkie-wydarzenia/czerwiec-1989 – portal internetowy opracowany przez Instytut Pamięci Narodowej zawierający materiały źródłowe, ikonografię i multimedia
- ▶ opowiedziane.ipn.gov.pl – portal internetowy Instytutu Pamięci Narodowej zawierający notacje przeprowadzone z uczestnikami wydarzeń historycznych
- ▶ ecs.gda.pl – strona internetowa Europejskiego Centrum Solidarności
- ▶ encysol.pl – strona internetowa Encyklopedii Solidarności prezentująca biogramy działaczy „Solidarności” oraz interesujące materiały źródłowe

Wystawy elementarne do pobrania ze strony: edukacja.ipn.gov.pl, zakładka: wystawy

Polskie symbole narodowe

Kresy – ziemie wschodnie Rzeczypospolitej

Polski wysiłek zbrojny w I wojnie światowej 1914–1918

Powstanie wielkopolskie 1918–1919

Powstania śląskie 1919–1921

Wojna z bolszewikami. Bitwa Warszawska 1920
Traktat ryski 1921
Wojsko Polskie i jego tradycje 1918–1939
„Operacja polska” NKWD 1937–1938
Zbrodnia nieukarana – łagry sowieckie
Wrzesień 1939. Polska wobec niemieckiej i sowieckiej agresji
Polski wysiłek zbrojny w II wojnie światowej
Zbrodnia Katyńska 1940. Zagłada polskich elit
Polscy robotnicy przymusowi w Niemczech 1939–1945
Zbrodnie niemieckie i sowieckie na Polakach 1939–1945
Zbrodnia Katyńska 1940. Zagłada polskich elit
Polacy w bitwie o Wielką Brytanię
Cichociemni
Powstanie warszawskie 1944. Bitwa o Polskę
Polskie Państwo Podziemne
Armia Krajowa
Polacy ratujący Żydów w czasie II wojny światowej
Zagłada Żydów europejskich
Zagłada Romów i Sinti w Europie
Niemieckie obozy zagłady
Sąsiedzka krew. Ludobójstwo wołyńsko-galicyjskie 1943–1945
Żołnierze Wyklęci. Podziemie niepodległościowe 1944–1963
Podziemie niepodległościowe na Kielecczyźnie po 1944 r.
Poznański Czerwiec 1956
Krzyż – symbol wiary i wolności. 60. rocznica obrony krzyża w Nowej Hucie
Walka o duszę narodu. Wokół obchodów Milenium i Tysiąclecia 1956–1966/1967
Marzec '68
Bunt robotników. Grudzień '70 – luty '71
Krok ku wolności. Protesty robotnicze w czerwcu 1976 r.
Przełom. Sierpień 1980 i „Solidarność”
Stan wojenny 1981–1983
Koniec PRL – rok 1989

Materiały edukacyjne do wystaw elementarnych IPN do pobrania ze strony: edukacja.ipn.gov.pl, zakładka: materiały edukacyjne

Polski wysiłek zbrojny w I wojnie światowej 1914–1918. Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej

Polacy ratujący Żydów w czasie II wojny światowej. Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej

Powstania śląskie 1919–1921. Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej

Wojna z bolszewikami. Bitwa Warszawska 1920. Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej

„Operacja polska” NKWD 1937–1938. Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej

Zbrodnia nieukarana – łagry sowieckie. Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej

Powstanie wielkopolskie 1918–1919. Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej

Zagłada Żydów europejskich. Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej

Powstanie warszawskie 1944. Bitwa o Polskę. Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej

Żołnierze Wyklęci. Podziemie niepodległościowe 1944–1963. Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej

Krok ku wolności. Protesty robotnicze w czerwcu 1976 r. Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej

Stan wojenny 1981–1983. Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej

Polskie Państwo Podziemne. Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej

Sąsiedzka krew. Ludobójstwo wołyńsko-galicyjskie 1943–1945. Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej

Walka o duszę narodu. Wokół obchodów Milenium i Tysiąclecia 1956–1966/1967. Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej

Marzec 1968. Materiały edukacyjne do wystawy elementarnej

**Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni
przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Gdańsku**
Al. Grunwaldzka 216, 80–266 Gdańsk
Biuro Edukacji Narodowej w Gdańsku

**INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ**
Oddział w Gdańsku